

ДО 80-РІЧЧЯ ІВАНА ІВАНОВИЧА АРТЕМЕНКА

Відомий український археолог Іван Іванович Артеменко народився 15 вересня 1924 р. у с. Гаврилівка Нововоронцовського р-ну Херсонської обл. у незаможній селянській родині. 1930 р. сім'я Артеменків перебирається до Дніпропетровська, де хлопчик закінчує школу й потрапляє у вир Другої світової війни. 24 вересня 1941 р., під час артилерійського обстрілу, юнак зазнає контузії й втрачає руку. Проте важкі фізичні травми не відвернули хлопця від обраного ним шляху в науку. 21 листопада 1943 р. І. Артеменко стає студентом історичного факультету Дніпропетровського державного університету, а з 1945 р. бере участь у дослідженнях експедицій Інституту археології АН УРСР у межах порожистої частини Дніпра. Цим дослідженням присвячено й дипломну роботу, успішно захищену 1948 р. Тоді ж молодого фахівця направлено науковим співробітником до Дніпропетровського державного історичного музею; він одружується і невдовзі стає батьком двох доньок.

У 1951—1955 рр. І. Артеменко працював заступником директора з наукової роботи згаданого музею. Бажання стати фахівцем у галузі археології приводить його до аспіранту-

ри Інституту історії матеріальної культури АН СРСР у Москві (1955—1958). Згодом він стає молодшим науковим співробітником цієї установи, перейменованої в Інститут археології АН СРСР. Московський період життя Івана Івановича позначено передусім активними польовими дослідженнями, до яких у нього був особливий хист. Упродовж 1956—1968 рр. він очолював Білоруський загін, а з 1968 по 1973 р. — Середньодніпровську експедицію Інституту археології АН СРСР. Сферою його наукових інтересів стає на все життя неоліт і бронзова доба Полісся, а особливо улюбленою культурою — середньодніпровська. Всебічну характеристику середньодніпровської культури І.І. Артеменко дав у кандидатській дисертації та монографії «Племена Верхнього и Среднего Поднепровья в эпоху бронзы», Москва, 1967. Могильники цієї культури Стрільця та Ходосовичі, розкопані Іваном Івановичем, стали еталонними комплексами доби середньої бронзи лісової зони. Пізніше, вже працюючи в Україні, він обґрунтовує виділення соницької культури доби пізньої бронзи у Дніпро-Деснянському межиріччі та мотивує прабалтську етнічну належність її носіїв.

Пам'ятною подією в житті науковця стала виставка «Археология СРСР», експонована у 1966—1967 рр. у Голландії, Швейцарії, Італії та ФРН. І. Артеменка було призначено директором цієї виставки, де експонувалися і старожитності України. Іван Іванович особисто добирав експонати для неї в Києві. Виставка пройшла успішно, ставши резонансною подією в житті археологічної Європи.

Організаційні здібності І. Артеменка помітили: 1972 р. він очолює сектор новобудовних експедицій ІА АН СРСР, а наступного — Інститут археології АН УРСР. Призначення московського українця на посаду директора ІА АН УРСР ще й досі викликає різні оцінки, аж до занадто категоричних: «Внедрение коммунистической партии в науку своих людей, сплошь и рядом невежественных и агрессивных, характерно не только для 1920—1930-х годов. В 1970—1980-х годах крупнейший Институт археологии АН Украины возглавлял деятель такого типа И.И. Артеменко. Меж тем Л.С. Клейн готов причислить его к группе серьезных ученых»¹. Наведена характеристика видається нам дещо емоційною. Іван Іванович як директор Інституту (1973—1986) не був ні невігласом, ані агресором. Він прийняв установу,

роз'єднану навпїл тривалою руйнївною сварою, але йому вдалося виконати функцію мїротворця й зосередити увагу колективу на розв'язанні фахових проблем. З новим директором Інститут пережив новобудовний бум, кїлькїсно зрїс практично удвїчі, в науку прийшло нове поколїння особистостей, якї нинї значною мїрою репрезентують українську археологїю у свїті. З вїдстанї рокїв помїтно, що запрошення ним на посаду заступника директора з науки В.Ф. Генїнга загалом пїдняло теоретичний рївень української археологїї. Нагадаємо, що присмна традиція нагородження авторських колективів Інституту державними премїями УРСР, а потїм України започаткована за керівництва Івана Івановича. Він і сам одержав звання лауреата Державної премїї УРСР у галузі науки і технїки за участь, радше органїзацїйну, у пїдготовцї багатотомної «Історїї Української РСР» (1980). Крім того, за його участю як автора та редактора видано такї фундаментальнї колективнї працї: «Гїсторїя Беларускай ССР», Мїнск, 1972; «Археология Украинской ССР», Кїїв, 1985; «Археология СРСР. Эпоха бронзы лесной полосы СССР», Москва, 1987.

Науковї здобутки І.І. Артеменка втїлилися також у рукописї докторської дисертацїї «Середня та Верхня Надднїпряньщина наприкінцї енеолїту та за доби бронзи (середина III — початок I тис. до н. с.)», успїшно захищеної в Москві (1977). У 1982 р. Івана Івановича у гострїй конкуренцї обирають членом-кореспондентом АН УРСР, а у 1984 р. — членом-кореспондентом Нїмецького Археологїчного інституту в Берлїні. В його послужному списку також державнї нагороди — орден «Дружби народів» та медаль «В пам'ять 1500-рїччя Києва».

Паралельно з адмїнїстративною та кабїнетною науковою дїяльністю І.І. Артеменко продовжував польовї дослідження могил у Правобережному лїсостепу, вїв колективну тему з дослідження трипїльських поселень-гїгантїв. Очолюючи вїддїл первїсної археологїї та сектор археологїї енеолїту—бронзової доби (1973—1989), Іван Іванович керував пїдготовкою кандидатських дисертацїй В. Клочка, С. Рїжова, Ю. Шилова, дїнших здобувачїв та аспїрантїв.

І сїчня 1987 р. Інститут археологїї вперше за його тривалу історїю очолив корїнний спївробїтник, тодї ще член-кореспондент АН УРСР П.П. Толочко. І.І. Артеменко лишився на посадї завїдувача вїддїлу первїсної археологїї, помїтно переживаючи не стїльки втрату директорського крїсла, скїльки змїну ставлення до себе з боку деяких колег. 13 рокїв поспїль він знаходився в епїцентрі подїй археологїчного життя, а тут несподївано для себе опинився на «почесному» узбїччї. Загострилася невилїковна хвороба, і 27 квїтня 1989 р. І.І. Артеменка не стало.

У спадок археологїї Іван Іванович лишив численнї науковї звїти, понад 140 друкованих праць, яскравї колекцїї розкопаних ним старожитностей. Фонд № 31 (І.І. Артеменка) у Науковому архїві Інституту археологїї НАН України налїчує 233 теки з рукописами та фотоматерїалами. У спогадах колег І.І. Артеменко лишився чуїною, уважною до проблем оточуючих людиною.

¹ *Формозов А.А.* О книге Л.С. Клейна «Феномен советской археологии» и о самом феномене // РА. — 1995. — № 3. — С. 227.

ПАМ'ЯТІ ОЛЕКСАНДРА ІВАНОВИЧА ПРИВАЛОВА

У серпнї цього року виповнилося б 55 рокїв донецькому археологу Олександру Івановичу Привалову, який трагїчно загинув 20 липня 2002 р. пїд час розкопок кургану в Донецькій обл.

Він народився 10 серпня 1949 р. у с. Золотарївка Кїровоградської обл., дитинство та юнїсть провів у мїстї Приднїпровськї Днїпропетровської обл., куди в 1952 р. переїхала його сїм'я.

Вступивши в 1970 р. на першїй курс історичного факультету Днїпропетровського державного унїверситету, Олександр Іванович

продовжив навчання в Донецькому державному унїверситетї, який і закінчив у 1976 р.

З 1973 по 1978 р. О.І. Привалов керував археологїчним гуртком у Донецькому Палацї пїонерїв та школярїв ім. О.М. Горького, а з 1978 по 1987 р. працював науковим спївробїтником археологїчної новобудовної експедицїї Донецького унїверситету.

Потїм сїмейнї обставини змусили його певнїй час (з 1988 по 1997 р.) працювати в кооперативних та акцїонерних органїзацїях м. Донецька. А вїд 1997 р. і до останнього дня свого життя Олександр Іванович обїймав